

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΣΟΥΔΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
28Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΟΥΔΑΣ

ΧΑΝΙΑ ΜΑΙΟΣ 2007

Ο ΚΟΛΠΟΣ ΤΗΣ ΣΟΥΔΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

Ο κόλπος της Σούδας, στα βόρεια παράλια του σημερινού νομού Χανίων, σχηματίζεται από τον κυρίως κορμό της Κρήτης και το ακρωτήριο Μελέχα, ή Ακρωτήρι. Η γεωφυσική του διαμόρφωση, ο προσανατολισμός του, σε συνδυασμό με το μέγεθός και το επαρκές βάθος του, τον καθιστούν ένα ασφαλές λιμάνι για όλο το χρόνο. Η γεωγραφική του θέση στο κέντρο της ανατολικής Μεσογείου, πάνω στους πανάρχαιους θαλάσσιους δρόμους, του δίδουν μια ξεχωριστή στρατηγική σημασία, με αποτέλεσμα να προ-

καλεί το έντονο ενδιαφέρον από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Στον Κόλπο της Σούδας έχουν αναπτυχθεί στο μακρύ αυτό διάστημα πολύπλοκα αμυντικά συστήματα, που επιβεβαιώνουν το αμείωτο ενδιαφέρον των κατά καιρούς κρατούντων για το χώρο.

Ο κόλπος της Σούδας έχει σχήμα επιμήκες με μέγιστο μήκος 8 χιλιόμετρα και πλάτος στην είσοδο 2600 μέτρα, που περιορίζεται στα 1500 από την ύπαρξη δυο βραχονησίδων στη βόρεια πλευρά του. Στον αβαθή, αμμώδη μυχό του καταλήγει ο χείμαρρος Μορώνης και στις μακρές πλευρές διαμορφώνονται ορμίσκοι, κατάλληλοι για αγκυροβόλια, όπως της Αγίας Μαρίνας, το Λιμιονάρι της Γριάς από τη νότια πλευρά και του Ασπалаθέα, της Λίμνης από τη βόρεια, ενώ έξω από τον Κόλπο υπάρχουν ακόμη οι όρμοι Λουτράκι και Μαράθι, καθώς και μια ακόμη βραχονησίδα με το όνομα Παλιά Σούδα, ή Μαράθι. Και από τις δυο πλευρές του κόλπου το έδαφος είναι ημιορεινό. Από τη νότια πλευρά, στην περιοχή του Αποκορώνου και ανατολικά του κόλπου, διαμορφώνεται η μεγάλη αμμώδης παραλία των Καλυβών με τρεις μικρούς ποταμούς, που αποτελεί συνέχεια μιας εξαιρετικά εύφορης ενδοχώρας.

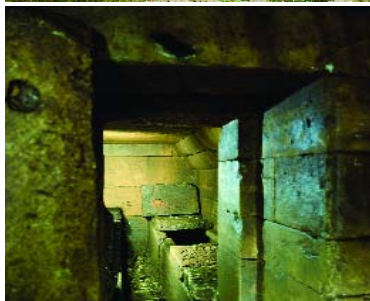
Κατά την αρχαιότητα σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή έπαιξε η πόλη της Αιπέρας, γνωστή ήδη από πήλινες πινακίδες της Κνωσού ως A-ra-ta-w-a. Το όνομά της φαίνεται ότι συνδέεται με τη θεά Άρτεμι Αιπέρα. Σύμφωνα με τη Μυθολογία, όπως αναφέρει ο Στέφανος ο Βυζάντιος, οι

Μούσες και οι Σειρήνες πραγματοποίησαν μουσικούς αγώνες "εν τῷ Μουσειῷ, πλησίον τῆς πόλεως και τῆς θαλάττης", δηλαδή στον κόλπο τῆς Σούδας. Μετά ἀπὸ τὴν ἥττα τους, οἱ Σειρήνες "δυσφοροῦσαι τα ὑπὲρ τῶν ὥρων ἀπέβαλον, και λευκαί γενόμεναι εἰς θάλασσαν ἐνέβαλον εαυτάς, ὅθεν ἡ πόλις Ἀπέρα, αἱ δὲ πλησίον νῆσοι Λευκαί". Οἱ μικρές νησίδες ἀπὸ ὑπόλευκο μαργαϊκὸ ἀσβεστόλιθο θυμίζουν μέχρι σήμερα τὸν ἀρχαῖο μύθο.

Η Ἀπέρα ἦταν κτισμένη πάνω σε ἓνα μικρὸ ὄροπέδιο σε ἓνα ὑψῶμα ἀπέναντι ἀπὸ τὴ νησίδα. Αναφέρονται ὡς ἐπινεῖά τῆς ἡ πόλη Κίσαμος ἀπὸ τὴ νό-

τια πλευρά, πιθανώς στην παραλία των Καλυβών και η Μινώα από την πλευρά του Ακρωτηρίου, όπου το σημερινό Μαράθι. Η Απέρα γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη από τα Γεωμετρικά χρόνια μέχρι και την κατάκτηση της Κρήτης από τους Αραβες, καθώς ήταν κτισμένη σε ασφαλή χώρο, έλεγχε το μοναδικό λιμάνι της περιοχής και τον κεντρικό δρόμο, που οδηγούσε στα δυτικότερα του νησιού. Η Απέρα γνώρισε μεγάλη ακμή κατά τα ελληνιστικά χρόνια και συνέχισε να ακμάζει και κατά τη Ρωμαιοκρατία. Η πόλη φαίνεται ότι παύει να υπάρχει εξαιτίας των αραβικών επιδρομών, που αλλάζουν γενικότερα την κατάσταση στα παράλια της Κρήτης. Από την εποχή αυτή υπάρχει και το όνομα Σούδα, που έχει λατινική ρίζα (sudes-sudis=πάσσαλος).

Οι πληροφορίες μας για τη Σούδα κατά την Αραβοκρατία και τη δεύτερη Βυζαντινή περίοδο της Κρήτης είναι περιορισμένες. Η ευρύτερη περιοχή της Απέρας παραχωρήθηκε στα τέλη του 12ου αιώνα στη Μονή της Πάτμου, η οποία ίδρυσε εκεί το σημαντικότερό της μετόχι. Με την παραχώρηση της Κρήτης στους Βενετούς και τις

προσπάθειές τους να επικρατήσουν κατά τη διάρκεια του 13ου αιώνα, ο κόλπος της Σούδας αναφέρεται ως χώρος διακίνησης των αντιμαχόμενων στόλων. Οι αρχαικές πηγές αναφέρουν μια πιθανή πρώτη οχύρωση του νησιού γύρω στα 1230, χωρίς ωστόσο να είναι σαφές τι ακριβώς έγινε. Ο φλωρεντίνος μοναχός C. Buondelmondi, που επισκέφθηκε την περιοχή κατά το 1415 αναφέρει την ύπαρξη αλυκών στο μυχό του κόλπου της Σούδας και μιας μονής του Αγίου Νικολάου με Αυγουστινιανούς ερημίτες πάνω στο νησί, που ονομάζεται εξαιτίας τους "Isoloto dei Frati" (νησί των αδελφών), ή Φραρονήσι. Οι αλυκές, που κατά τις βυζαντινές πηγές παράγουν το "χιονώδες και αχνώδες άλας" της Κρήτης, στα

χρόνια της βενετοκρατίας ενοικιαζόταν σε ιδιώτες και παράγουν μέχρι 110.000 μουζούρια το χρόνο.

Καθώς προχωρεί ο 16ος αιώνας και οι Τούρκοι επεκτείνονται συνεχώς στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου, είναι φανερό ότι η Κρήτη θα είναι ένας από τους κύριους στόχους. Η Βενετία ασχολείται διαρκώς με την οχύρωση των πόλεων και άλλων στρατηγικών σημείων του νησιού, σύμφωνα με τις σύγχρονες αρχές του προμαχωνικού συστήματος. Από το 1520 σχεδιάζεται μεταξύ άλλων και η οχύρωση της νησίδας της Σούδας. Το 1538 ο πειρατής Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσσα αποβιβάζεται στη Σούδα καίει και λεπλατεί την περιοχή του Αποκορώνου, πράξη που επαναλαμβάνεται το 1571 από το Μπεπλέρμπεπ του Αλγερίου Ουλούτζ Αλή. Το γεγονός υποχρεώνει την κυβέρνηση να προχωρήσει σε άμεσες ενέργειες. Από τις προτάσεις οχύρωσης του νησιού που υπήρχαν, επιλέγεται αυτή του Latino Orsini, που επιβλέπει και την πρώτη φάση του έργου. Αποφασίζεται να οχυρωθεί η νησίδα

και να κατασκευαστεί στην απέναντι πλευρά ένας υποβρύχιος μώλος, η Porporella.

Οι εργασίες αρχίζουν το 1572 πάνω σε σχέδια και με την επίβλεψη του στρατιωτικού διοικητή της Κρήτης Latino Orsini και ολοκληρώθηκαν το 1583. Το τείχος περιέβαλε ολόκληρη την επιφάνεια του νησιού. Στη βόρειοδυτική πλευρά οι ημιπρομαχώνες Venier και Orsino

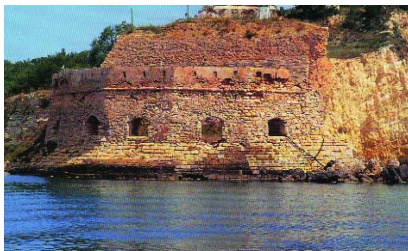
προστατεύουν την κεντρική πύλη και μαζί με τους βορειοανατολικούς προμαχώνες Michiel και Martinengo κάλυπταν από την άμυνα της νησίδας από την πλευρά της ακτής του Ακρωτηρίου. Την άμυνα της βόρειας πλευράς κάλυπτε και ο επιπρομαχώνας Mocenigo, που είναι και το υψηλότερο σημείο της νησίδας. Στη θέση αυτή ήταν και το διοικητήριο, καθώς και ο μεγάλος καθεδρικός ναός του Ευαγγελισμού (σήμερα Άγιος Νικόλαος), που σώζεται σε καλή κατάσταση. Το κύριο ωστόσο αμυντικό έργο του νησιού ήταν ο ημικυκλικός προμαχώνας Mezzaluna (ημισέληνος), ή Linguetta (μικρή γλώσσα) με τις κανονιοθυρίδες του στη νότια πλευρά, που παρεμπόδιζε την είσοδο των πλοίων στο λιμάνι. Στην απέναντι ακτή κάτω από το ύψωμα Ποδομούρι κατασκευάστηκε ένας ύφαλος μώλος, η Poroporella, που εξανάγκαζε τα πλοία να προσεγγίζουν στα πυρά των πυροβόλων του νησιού. Στο εσωτερικό του φρουρίου σώζονται σε κατάσταση ερειπίου, αποθήκες πολεμοφοδίων, καταλύματα στρατιωτών, ναών, κατοικιών. Η τροφοδοσία σε νερό γινόταν από μεγάλες υπόγειες δεξαμενές και πηγάδια, που υπάρχουν διασκορπισμένα στο

χώρο. Σε πολλά σημεία διακρίνονται τα ερείπια των πρόχειρων κτισμάτων, που στέγαζαν το πλήθος κατά τη διάρκεια της μακράς πολιορκίας. Για τη σημασία του και την πληρότητα των οχυρωματικών έργων η νησίδα ονομάστηκε από τους Βενετούς ο "Οφθαλμός του Βασιλείου".

Το σύστημα οχύρωσης του κόλπου της Σούδας ενισχύθηκε, καθώς προχωρούσε ο 17ος αιώνας με το σχεδιασμό και την έναρξη υλοποίησης συμπληρωματικών έργων σε επίκαιρες θέσεις. Διανοίχτηκε το στόμιο της μικρής λίμνης απέναντι και μετατράπηκε σε ασφαλές καταφύγιο των πλοίων κατά το χειμώνα, το Porto Novo, όπως ονομάστηκε, άρχισε η κατασκευή ενός ακόμη φρουρίου στη νησίδα Παλιά Σούδα, ή Μαράθι και σχεδιάστηκε η κατασκευή δυο ακόμη φρουρίων στη θέση Καλόγερος από την πλευρά του Ακρωτηρίου και Ποδομούρι (σημερινό Καλάμι) από την πλευρά του Αποκορώνου. Τα δυο τελευταία οχυρά κατασκευάστηκαν τελικά αργότερα από τους Τούρκους για να ελέγχουν τη νησίδα από την ξηρά.

Το 1645 τα Χανιά μετά από σύντομη πολιορκία πέφτουν στα χέρια των Τούρκων και το 1669

ολοκληρώνεται η κατάκτηση της Κρήτης. Η Βενετία συνθηκολογεί με τον όρο να διατηρήσει τις οχυρωμένες νησίδες Γραμβούσα, Σούδα και Σπιναλόγκα. Η Σούδα θα αποτελέσει πλέον την έδρα των Βενετών στην Κρήτη. Η ενισχυμένη φρουρά και οι ντόπιοι επαναστάτες με τις οικογένειές τους θα ζήσουν κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες για ένα μεγάλο διάστημα πάνω στη νησίδα, παρενοχλώντας τους νέους κατακτητές με τις ανάλογες συνέπειες. Κατά τον τελευταίο βενετοτουρκικό πόλεμο το φρούριο της Σούδας αντιστάθηκε ηρωικά για 72 ημέρες για να παραδοθεί στις 27 Σεπτεμβρίου του 1715 στους Τούρκους, αφού δεν υπήρχε πλέον καμιά ελπίδα.

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας το λιμάνι της Σούδας εξακολούθησε να προσφέρει της υπηρεσίες του στους νέους κυριάρχους της Κρήτης. Έγινε πολεμικός ναύσταθμος, μόνιμο αγκυροβόλιο και σταθμός ανεφοδιασμού του Οθωμανικού στόλου.

Μετά την έκρηξη της Ελληνικής επανάστασης του 1821 υπήρξε θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων.

Το 1867 στα πλαίσια ενός προγράμματος ελέγχου της Κρήτης από ένα δίκτυο φρουρίων, κατασκευάστηκε από το Χουσεΐν Αβνή πασά στη βο-

ρειοανατολική πλευρά του υψώματος της Αιπέρας ένα ακόμη φρούριο, που είναι γνωστό ως ο Κούλες του Σούμπαση (Λοχία). Απέναντι από τη νησίδα της Σούδας, στο Καλάμι, ο Ρεούφ πασάς, επεκτείνοντας τις υπάρχουσες από το 1646 τουρκικές οχυρώσεις, κατασκεύασε το 1870 ένα μεγάλο φρούριο, που με τα σύγχρονα γερμανικά πυροβόλα του επιτηρούσε την είσοδο του λιμανιού της Σούδας. Το φρούριο

ονομάστηκε Ιτζεδίν προς τιμή του διαδόχου του Οθωμανικού θρόνου. Κοντά στο μυχό του κόλπου οργανώθηκε ο μεγάλος Ναύσταθμος της Μεσογείου, πολλά από τα κτήρια του οποίου χρησιμοποιούνται από το σημερινό Ναύσταθμο του Ελληνικού Ναυτικού. Κοντά αναπτύχθηκε ο οικισμός Τούζλα (αλυκές), ή Αζιζιέ, που αποικίστηκε από τους Μουσουλμάνους κατοίκους της νησίδας Σούδα και αποτέλεσε τον πυρήνα της σημερινής πόλης Σούδα. Στα χρόνια της Κρητι-

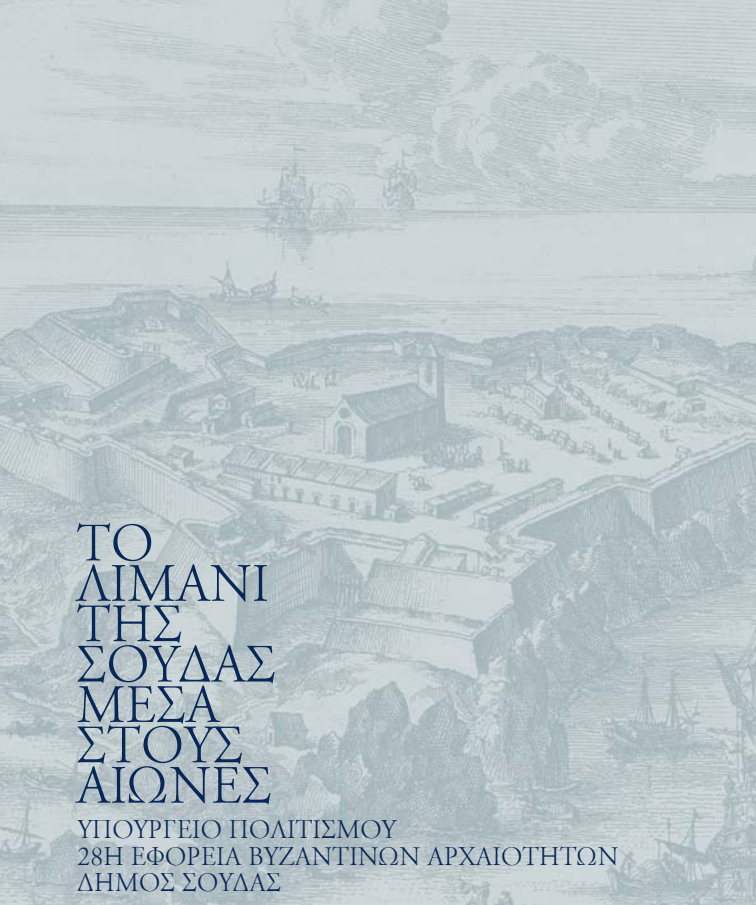

κής Πολιτείας το λιμάνι της Σούδας υπήρξε το μόνιμο αγκυροβόλιο των στόλων των Μεγάλων Δυνάμεων , που είχαν υπό την κηδεμονία τους το ημιαυτόνομο κρατίδιο. Στη Σούδα έγινε η μεγαλοπρεπής υποδοχή του Αρμοστή της Κρητικής Πολιτείας πρίγκιπα Γεωργίου το 1898. Τέλος πάνω στη νησίδα της Σούδας παίχτηκε η τελευταία πράξη της τουρκικής παρουσίας στην Κρήτη με την υποστολή της σημαίας, που δήλωνε την επικυριαρχία του Σουλτάνου στην Κρήτη στις 14 Φεβρουαρίου 1913 και την ύψωση της Ελληνικής.

Κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου το λιμάνι της Σούδας διατήρησε τη μεγάλη στρατηγική του σημασία και χρησιμοποιήθηκε τόσο από τους Γερμανούς, όσο και από τις Συμμαχικές δυνάμεις. Οι Γερμανοί φρόντισαν να προσθέσουν τα δικά τους οχυρωματικά έργα στα ήδη υφιστάμενα στις περιοχές του Ναυστάθμου, της Μαλάξας, του Βλητέ και του Αρωνίου. Ο έλεγχος της εισόδου στο λιμάνι γινόταν από υπόσκαφες κατασκευές στην περιοχή του Κόκκινου Χωριού, όπου υπήρ-

χαν μεγάλα πυροβόλα και αποθήκες πυρομαχικών. Λίγο μετά τη Γερμανική Κατοχή εγκαταστάθηκε και πάλι ο Ελληνικός Ναύσταθμος στα παλιά κτήρια και εξακολουθεί να αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική μονάδα του Στόλου. Στην περιοχή του κόλπου της Σούδας υπάρχουν επίσης σύγχρονες πολεμικές εγκαταστάσεις των Αμερικανικών και Νατοϊκών δυνάμεων, που χρησιμοποιούν τον ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας κόλπο για τις σημερινές τους δραστηριότητες.

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΣΟΥΔΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
28Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΟΥΔΑΣ

Πληροφορίες:

Υπουργείο Πολιτισμού - 28η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
Σουρμελή 24, 73100 - Χανιά Κρήτης
Τηλ: 28210 53033, Fax: 2821056118

Κείμενα: Ανδριανάκης Μιχάλης, Αρχαιολόγος

Επιμέλεια: Ψαράκης Κώστας, Αρχαιολόγος

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Σιγανάκης Γιώργος, Συντηρητής Αρχ/των

Σχεδιασμός εντύπου: Α. Κουβαριτάκης

Φωτογραφίες: Τομαζινάκης Δ., Ρούμελης Θ., Σταυρουλάκης Α.

Αεροφωτογραφία: Μαρματάκης Κ.

Εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες Γεωρβασάκης - 28210 92482

Ιδιαίτερες ευχαριστίες πρέπει να αποδοθούν προς τη Διοίκηση του Ναυστάθμου Κρήτης για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια του.

Η έκδοση του φυλλαδίου πραγματοποιήθηκε από το **Δήμο Σούδας**